

De toezegging van beroep

De ontwikkeling van een buitenkerkordelijk middel in de beroepingspraktijk van de Nederlandse Hervormde Kerk in de negentiende eeuw

¹ Behoudens de ‘bindende toezegging’ in ord. 7-10-3 van de hervormde kerkorde van 1951 voor predikanten van bepaalde kerken die voor toelating tot het ambt in de Nederlandse Hervormde Kerk eerst nog het colloquium moeten afleggen (P. van den Heuvel, *De Hervormde Kerkorde. Een praktische toelichting* (Zoetermeer: Boekencentrum 1991), 94).

² P.T. van Rooden, *Religieuze regimes. Over godsdienst en maatschappij in Nederland, 1570-1990* (Amsterdam: Bert Bakker 1996), m.n. 46-77; J. Vree, ‘Overscot op de Nederlandse kandidatenmarkt: een bron van overzeese predikanten, hulppredikers, enz. (1829-1872)’, in *DNK* 66 (2007), 17-51.

³ Zie voor de verklaring van de krapte Van Rooden en Vree.

⁴ Afgekort met resp. BZ en SWV.

⁵ *Hand. Syn. Herv. Kerk* 1867, 82 (vgl. 82v) (vgl. bijlage B, 131).

Een gemeente beroept een predikant. Die bedankt voor het beroep of neemt het aan. Dat is de hoofdlijn van de beroepingspraktijk in onder meer de Protestantse Kerk in Nederland en haar voorgangers. Soms echter gaat aan het eigenlijke beroep een zogenaamde toezegging van beroep af. In dat geval is nog niet voldaan aan een of meer voorwaarden voor het uitbrengen van een reglementair beroep. Zo is degene naar wie de voorkeur uitgaat nog niet beroepbaar, of ontbreekt bij de beroepende gemeente nog een bepaalde toestemming. De toezegging is echter buitenkerkordelijk.¹ Geen van de partijen kan aan de toezegging en het aannemen ervan rechten of plichten ontlenen. In dit artikel probeer ik de vraag te beantwoorden hoe dit verschijnsel in de Hervormde kerk van de negentiende eeuw is ontstaan. Ik wil daarmee een kader schetsen voor de lokale geschiedschrijving waarin het meer dan eens een rol heeft gespeeld.

Ik beschrijf het ontstaan van de toezegging van beroep tegen de achtergrond van de mobiliteit van predikanten. Deze is door Peter van Rooden in *Religieuze regimes* en Jasper Vree in het *DNK*-artikel ‘Overscot op de Nederlandse kandidatenmarkt’ in kaart is gebracht.² Het zal namelijk blijken dat de toezegging in belangrijke mate voortkomt uit krapte op de kerkelijke arbeidsmarkt.³ Een tweede factor waar ik in dit artikel rekenschap van geef en die in nauwe relatie zal blijken te staan met deze krapte, is de kerkelijke regelgeving die invloed had op het beroepingswerk. Naast de genoemde publicaties, de *Handelingen* van de hervormde synode en de relevante kerkelijke reglementen maak ik in het onderzoek voor de beroepingspraktijk met name gebruik van de *Boekzaal der geleerde wereld* en zijn opvolger *Stemmen voor waarheid en vrede*.⁴ Voor aanvullende informatie uit met name de dagbladders heb ik gebruik gemaakt van de digitale verzamelingen en toegangen www.archieven.nl en www.delpher.nl. De nadruk ligt op het tijdvak tussen de tweede helft van de jaren veertig en 1867. De on-